

Ivo Andrić

Fratarske
priče

Beograd
2010
DERETA

Godine 2011. biće obeleženo pedeset godina od uručjenja Nobelove nagrade Ivi Andriću. Proslavi tog velikog i vrlo važnog jubileja pridružiće se i *GA Dereta* objavljivanjem četiri knjige Andrićevih pripovedaka u izboru Zadružbine Ive Andrića: *Fratarske priče*, *Priče o gradovima Evrope*, *Ženske priče* i *Priče o deci*.

U vreme kada su se pojavljivale, knjige Ive Andrića dočekivane su s velikom dobrodošlicom i kod nas, a i u inostranstvu, i tumačene su kao knjige koje sadrže neku posebnu zavodljivu snagu što je htela da promeni (a u tome je i te kako uspela) način umetničkog mišljenja i shvatanje odnosa u čovekovom svetu; koja je želela da drugačije upotrebi jezik i pomoću njegovog novog struktuiranja iz psihičkog i društvenog života čoveka izmami nove sadržaje, kao i slobodniji način ispitivanja, s većom idejnom, moralnom i društvenom žestinom. Ta obeležja Andrićevih prozних knjiga, a posebno knjiga pripovedaka, donela su mu karakteristike beskompromisnog pisca i istakla ga kao lucidnu gromadu srpske i evropske književnosti dvadesetog veka.

U MUSAFIRHANI

Otkako je, lani u proljeće, novi gvardijan prezidao musafirhanu¹ i odijelio je još bolje od manastira, bijaše je potpuno prepustio fra-Marku, da je redi i upravlja.

Fra Marko Krneta je bio sestrić pokojnog biskupa fra-Marijana Bogdanovića. Kako je bio jedino muško u porodici, biskup ga uze još kao dječaka u manastir, da uči i posluhuje. Ali, i pored biskupove zaštite i pažnje, mladić nije napredovao nikako. Bio je svojeglav i tup, mucao je u govoru i prskao pljuvačkom, nit je imao glasa ni sluha, tukao je mlade i nije slušao starije. Niko ga nije mogao odviknuti od čobanskih psovki. Samo su mu neprestano tješnjale pamuklije i kraćao habit.

– Nit utjera račvast kolac u zemlju, ni tvog fra-Marka u sveti red – poručivao je biskup sestri, koja i umrije žaleći što joj i sin neće postati biskup.

Ogorčen, biskup odluči da pokuša još jedno: da ga pošalje u Rim, ne bi li se u tuđini dozvao i popravio.

Boreći se sa svojim neukim i upornim fratrima, teškim i nesigurnim bosanskim putevima i samovoljnim, uvijek gladnim turskim vlastima, on se kao sna sjećao svojih

---

¹Za turskih vremena, manastiri su morali da ukonačuju Turke koji bi se uvraćali. Događalo se da bi se poneki nasilni Turci zadržavali dugo u manastiru, pili i terevenčili. Da bi očuvali propisan red i tišinu manastirsku, fratri su obično pored manastira zidali jednu poveću a odijeljenu sobu za te goste. Ona se zvala musafirhana.

mladalačkih godina provedenih u Rimu. U onaj isti crvenkasti franjevački manastir na Via Merulana u kom je, mlad i pun znanja i velikih planova, proveo tri godine, slao je sada svog sestrića. Činilo mu se kao da nastavlja svoj život.

Ali i tu se razočara. Zaludu ga je preporučivao znancima.

„Ni za što ne pokazuje sklonosti. Samo što neprestano raste ušir i uvis. I po svom držanju liči na svašta više nego na monaha, ako tako smijem da kažem, prečasnog oče“, pisali su biskupi iz Rima.

„Čist je i skroman, i pobožan na svoj način; ne pokazuje, istina, ni najmanje želje za svjetskim slastima i taštinama, ali, nažalost, lišen je potpuno smisla za nauku i kontemplaciju, kao i svete pokornosti prema starijima i snošljivosti s drugovima“, pisao je upravnik zavoda.

A od fra-Marka samog stizala su pisma, puna čvorastih slova i grešaka, u kojima je očajno molio strica da ga vrati u Kreševo.

„Izbavljajte me; ja s ovim svijetom ne mogu!“ Da mu je samo da vidi Kreševo, pa ma – kao onaj hajduk Ivan Roša, koji se, ne smijući nikad u rodni grad, penjao od želje na planinu – da ga samo s daleka pogleda.

Tako je neprestano pisao.

Biskup je čekao da prođe godina, pa ili da se mladić privikne i popravi, ili da ga vrati u Kreševo. Ali te iste zime ozebe biskup i umrije nenadano. Fra-Marka opozvaše odmah iz Rima. Na njegovo mjesto poslaše fra-Miju Subašića, ambiciozna i slabunjava mladića.

Sad je već druga godina kako je vikar ovoga manastira. Brine se za živež i vino, nadgleda i isplaćuje radnike, prima i gosti Turke u musafirhani.

Povazdan sa seljacima i u tešku poslu, on izgubi i ono malo stege i zaboravi sve što je naučio. Ruke mu ogrubile i glas ohrapavio. Ionako visok i plećat, okrupnja i oteža još više. Porastoše mu čekinjasti brci, preplanu u licu. Još mu se češće upliće psovka u govor.

Neuspio u naukama, bez ujakove zaštite, prgav i svojeglav: nije mu bio lak život u manastiru. Najgore mu je što nikad ne zna kad se fratri s njim rugaju, a kad ozbiljno govore, pa pokatkad plane uzalud i izgleda još smješniji, a pokatkad omekša pa se pusti u razgovore, a ne vidi da mu se u dnu trpezarije naglas smiju.

Sve se više odvajao od ostalih fratara. Riješiše ga dužnosti zajedničkog objeda i molitve u koru. Dane provodi na njivama ili u musafirhani. Cjenjka se i prepire sa seljacima; i sam uzme motiku pa kopa pred svima, dok se vas ne uznoji, pa se u pro hladno predveče puši kao brijeg poslije kiše. Ili pretače vino u memljivu podrumu, valja burad i okađuje sumporom. Presipa povazdan žito u hambaru, pa onda po dva dana ne može da ispere prašinu iz grla i ušiju.

Ali pored svega toga ima svoje časove „miline“, za koje niko ne zna i ne sluti. I on sam ne zna kako mu to dolazi, ni kada.

Tako, poslije nekog teškog posla, sjedne na kladu, tare znoj i othukuje, a odjednom osjeća kako mu krv šumi u plećima, u šiji, pa u glavi, sve jače i jače, dok mu se glava ne zanese i ispuni ga svega taj šum i nekud ponese. Sjedi podnimljen i otvorenih očiju, ali mu se čini da nekud strelovito leti. I tada i on, koji ne zna ni da lijepo piše ni pametno govori, može nekako da razumije sve, i sa samim Bogom da govori jasno i slobodno.

I inače kod svakog posla, on se, dok radi, poluglasno moli Bogu. Pokatkad se i s Bogom obračunava na svoj način.

Presaduje tako, poslije kišna dana, kupus. Sagiba se, buši jamice u mekoj lijehi i prstima pritište zemlju oko presada. Kod svakog struka on šapuće molitvu i neprestano ponavlja:

– Haj' sa srećom, u ime božje, haj' sa srećom!

Znoj mu kaplje s lica. Kad svrši jednu lijehu, on se ispravi stenjući (krsta mu pucaju), otare znoj nadlanicom kaljave ruke i odišući mrmlja:

– E, evo sam ga posadio pa sad pošalji gusjenice da pojedu, ko i lani!

Poneki put ga ispuni ta milina bez ikakva vidljiva povoda. Takne čvor na drvetu ili šav na odijelu, a kroz prste mu zastruji i ispuni ga svega taj isti zanos, pa tako ostane ukočen, otvorenih usta i izgubljena pogleda. Tako prođe dosta vremena, a kad se prene, ne sjeća se da je išta određeno vidio ili čuo.

Ova tri posljednja dana niko od Turaka nije svraćao u musafirhanu. Fra Marko je svaki dan vjetrio i kadio da istjera zadah loja, luka, rakije i znoja što je zaostao od posljednjih gostiju. Ali trećeg dana, u subotu pred večer, za vrijeme večernje, izbiše opet neki Turci.

Fra Marko je upravo bio kod odžaka i sipao žeravu u kadionicu koju je dječak držao. Videći Turke gdje idu uz brijeg, on prosu polovinu mimo kadionice, oprži dijete, koje pobježe, zausti da nešto opsuje, ali se uzdrža i samo natuče kamicu na oči.

Turci su se penjali polako. Fra Marko odvadi polovinu šećera i kafe, pa ode da sakrije. Vratu se zaduvan u musa-

firhanu, ispriječi se na vrata i pogleda nizbrdo. Bila su svega trojica; dvojica su vodila trećega, pridržavajući ga pod pazuha. Jednoga poznade: bio je Kezmo, janičar. Druga dvojica mora da su stranci. Onaj bolesni je još mladić.

Čim udoše zatražiše ćebe i jastuk i položiše bolesnog druga. Traže limunova. Fra Marko se vajka: tražiće, ali se boji da neće biti.

– Dede, pogledaj bolje, nemoj da ja počnem tražiti – dovikuje mu Kezmo.

Taj Kezmo je već nekoliko puta natjerao manastir u strah i na globu.

Fratar se vraća s limunovima. Bolesniku daju limunadu.

– E, sad skini tavu da objesim pušku – šali se Kezmo.

Fra Marko skida tavu i počinje da sprema kajganu. Turci sjeli, pa puše. Onaj bolesni se odmorio i napio limunade, pa mu lakše, ispravio se na jastucima, pa i on razgovara, iako podrhtava, a oči mu sjaju od groznice. Fratar ih služi rakijom pa kajganom, pristavlja kafu. Oni mljaskaju jedući i zalažu bolesnika, koji se nećka. Protežu se, podriguju.

– Ama, da ti nije bila krmetina u ovoj tavi? – pita Kezmo i prinosi praznu tavu nosu.

Fra Marko, nagnut nad žeravicu i zabavljen oko kafe, mrmlja u sebi: „E sad ti na um pade, pošto si se najeo!“

– Šta veliš?

– Nije, aga, nije; nema u nas krmetine.

Služi ih kafom. Kezmo ga gleda velikim zelenim očima.

– Čuo sam da vas je kadija oglobio sa dvaes' groša što je našao kokošiju glavu u pilavu. Valahi, ako ste onom peksinu dali dvaes', imate računa meni da date četeres'.

– O parama ja ne znam ništa.

– He-he, svi vi tako; ne znam, nemam, a puni ste para ko šip, samo vas treba pritisnuti.

Ali sve se okrenu opet na šalu.

Zanoćalo. Turci zametnuli razgovore o ratu, o janičarskim platama, a sve pijuckaju. Onaj bolesni čas zadrijema, čas se prene, pa i on sluša. Fra Marko sjeo u kut, odupro lakte o koljena a glavu o dlanove, pa čuti i sluša. Iz razgovora razabire polako: bolesni Turčin je Osmo Mameledžija iz Sarajeva, a onaj drugi Mehmed Pljevljak. Obojica su janičari kao i Kezmo. U Sarajevu su u taboru. Sad se skitaju, čekaju da im stigne plata, pa da pođu na Vidin.

Kezmo se raspričao: koliki je most kod Mustafa-paše, pa koliki je karavan-seraj u Jedrenu, pa kakve su javne kuće u Carigradu, i Grkinje i Jermenke u njima.

– E, beli, kakve su, i fra Marko bi se prevario. A, fra Marko?

– C, ja te stvari ne znam.

– Hajde, bolan!

– Nije to za nas. I, mi bismo sve takve kuće u lagum digli da možemo.

Turci se smiju. Bolesnik lagano ječi u snu. I njima se drijema od puta i rakije. Fra Marko se diže i pogasi vodom preostali žar u odžaku.

Sutradan bolesniku gore. Turci, pošto pojedše opet tuce jaja, vijećaju šta da se radi. Gvardijan bi htio da ih se riješi. Uvjerava ih, preko fra-Marka, kako je nezgodno po bolesnika da leži u musafirhani. Oni traže konja. Znajući da konja ne bi vratili, on se izgovara da konja nema, ali nudi svakom po pet groša. Zaključiše da im se daju pare i da fratri pripaze bolesnika samo do sutra. Oni će se vratiti s konjem po njega. Tako odoše.

Fra Marko se ljutio što su mu ostavili Turčina na brizi.
– Ovdi je došo da se izležava! Nije mi dosta zdravih balija!

Gvardijan ga je umirivao i korio.

Prvi dan i ne pogleda Turčina. Metnuo bi kraj njega kajmak i hljeb, pa izišao.

Prodoše tri dana, a Turci se ne vratīše po bolesnika, koji je povazan ječao i sve češće iskao vode. Fra Marko naviknu da mu dodaje vodu, da ga nudi mlijekom i slatkom. Po nekoliko puta na dan ostavi posao, pa trči u musafirhanu da vidi bolesnika. Svađa se s kuvarom, jer bira bolje komade i nosi bolesniku. Fratri primijetiše njegovu brigu oko Turčina i počēše da ga diraju.

– Kako ti je bolesnik, fra Marko?

On bi se otesao, u prolazu:

– Eno ga, crkava. Hajde pa ga vidi ako ti je stalo.

U stvari, što je Turčin bivao slabiji, fra Marko se sve više brinuo oko njega, iako je nastojao da to sakrije od drugih i nije htio ni sam sebi da prizna.

Turčin je ponajviše ćutao. Jedno večē, fra Marko bijaše naložio vatru da peče hostije. Ćekajući da mu se kalup zagrije u žeravici, on je sjedio kraj odžaka, trepćući od jare.

– Fra Marko – javi se Memeledžija s postelje iz mračna kuta.

– A?

– Nema Kezme?

– Nema.

Obojica ćute.

– Vala, da me hoće samo u Sarajevo prenijeti, pa onda...

Dogorjele donje glavne popustiše, vatra se složi i zaprašta, posuše iskre oko fra-Marka. Plamen se sleže, soba se ispuni tamnocrvenim sjajem.

– Nemoj ti da misliš na Sarajevo i na besposlice...

I odjednom (i sam se iznenadi) nastavi mirno i bez svog običnog zamuckivanja:

– Nego, što se ti, bolan Osmo, ne bi pokrstio? Pa ako si za umiranja, da umreš ko kršteno čeljade, a ako ostaneš živ, da živiš ko čovjek, a ne kao nerazumna živina.

Turčin ne odgovori ništa. Ležao je nijem, nepomičan, sklopljenih očiju.

Otad ga je nagovarao svaki dan i ne pomišljajući na opasnost ako se Turci vrate i ako im Mameledžija kaže da je htio da ga pokrsti. Svoje nastojanje je krio i od fratara, da mu se ne bi narugali. Ali dušu Osme Mameledžije htio je da spasi svakako.

Na sva nagovaranja Turčin je ćutao, nit mu se na licu moglo vidjeti šta misli. Pokatkad se fra-Marku pričinjavalo kao da ga je smekšao, a pokatkad opet kao da je Turčin okorio i nepopravljiv.

Jednoga jutra uđe u musafirhanu jedna od žetelica da uzme vatre. Kako je čučnula kraj odžaka da nagrabi žara, zborashe joj se dimije i složiše oko nje valovit krug. Mameledžija, koji je bio u groznici i sve do maloprije bezizrazna lica slušao fra-Markove riječi o slasti pokajanja i ljepoti hrišćanske smrti, najednom stade da se diže sa jastuka, ispruži ruku ispod ćebeta i drhteći nastojaše da se dotakne ženinih dimija. Uto uđe fra Marko, koji je bio načas izišao. Ugleda Mameledžiju izmijenjena: zažagrene oči, ruka drhti, spalo s njega ćebe, a on se pruža po golu podu.

Htjede da vikne, ali ga najprije izdade glas, pa samo za-
grguta i zapišta. Prihvati slomljenu držalicu iz kuta:

– Izlazi, đavolja ćeri!

Žena skoči, htjede da ponese vatru, ali joj on ne dade
nego je izgura napolje. Zalud se ona, ne znajući zašto je
goni, okretala i branila kako su je poslali po vatru; on je
izmahivao za njom držalicom.

– Sikter, pasja ćeri; ovo ću olomiti o tebe, samo još jed-
nom dođi da mi istresaš dimije po sobi.

Nije htio da pogleda Mameledžiju, koji je opet mirno
ležao. Tek kad bi podne, ugrija mlijeko i metnu kraj nje-
ga, pa odmah mrmljajući iziđe iz sobe:

– Phu, dženabete, nikad nećeš vidjeti božijeg lica.

Ali se već sutra opet odobrovolji. Njeguje Mameledži-
ju i svaki čas mu govori o vjeri i krštenju. I noću sanja da
se bije s đavolima koji su se iskupili oko Mameledžije.
Razgoni ih onom zalomljenom držalicom od sjekire, ali,
kao čovjek koji se u snu bije, ne može nikako da razmah-
ne punom snagom. A njih je sve više, rutavi, a samo ispod
zglobova im se vidi siva žilava koža. – Budi se. Stoji na-
sred sobe. Pali svjetlo. Boli ga ruka. Prevalio s police Ri-
tual i anđela od porcelana i odbio mu vrh od desnog kri-
la. Krsti se i opet liježe.

Mameledžija sve slabiji. Ne jede. Povazdan ječi sklo-
pljenih očiju. Kezmo se ne vraća. Gvardijan se zabrinuo
da mu Turčin ne umre u manastiru.

Jedno več Mameledžiji bolje. Razvedrio se i živnuo,
pa sve otpočinje razgovor sa fra-Markom, koji suče fitilje
za svijeće. Slušajući ga kako grozničavo uvjerava da mu je
lakše, fra Marko pomisli da bi to moglo biti pred smrt,
priđe postelji i poče živo da ga nagovara.

Sve se više zagrijavao. I sam se čudio otkud mu ta lakoća. Govorio je čas po sjećanju na propovjednike i knjige, čas bi se opet zaboravio i obraćao ga na svoj način.

– Zar ćeš, bolan, i na onaj svijet s onim škembavim Kezmom? Zar ne vidiš da se vas naduo od pića i poganluka? Još živ liči na đavola. Pod njim je paklenski kapak kud god ide, pa samo jednog dana kad se otvori, a on usred kazana! A ti s njim!

Tu se naljuti, zausti neku krupnu riječ, pa se brzo popravlja i moli ga da se sjeti „lijepog Isusa i njegove Majke“, i prikazuje mu, sve tražeći riječi, kako hrišćanin umire i kako krštenu dušu dočekuju na onom svijetu trubama, sjajem i slavljem prema kome je svaka zemaljska slast ništa.

Turčin se učutao, pokatkad trepne sklopljenim očnim kopcima; fra Marko se sasvim nadnio nad njega, posmatra ga pažljivo, ali ne može da razabere šta misli. Lice uvijek isto, tanko, ovalno, sa sklopljenim očima i napućenim usnama kao u prkosna dječaka.

– Samo reci: Spasitelj, u pomoći nam bio! Reci, Osmo! – šapće mu fra Marko koliko može tiše i umiljatije. Turčin ćuti. Samo teško diše, poigrava mu jabučica.

Misleći da možda ne može da govori, on uze malo raspelo s krunice koja mu je visila o boku i prinese mu ustima.

– Poljubi, Osmo, ovo je Spasitelj tvoj i moj; poljubi da ti prosti grijeha i da te primi.

Turčinovo se lice jedva primjetno pokrenu, kapci mu zatreptaše, a usnama je micao kao da bi htio nešto da izgovori, onda napući usne jače i sa velikim naporom – pljunu. Pljuvačka mu se cijedila niz bradu.

Fratar strelovito izmače krst, skoči i mumlajući istrča napolje.

Širok i jednoličan šum ljetnje noći. Samo potkraj ljeta nebo je tako nisko i zvijezde tako krupne.

Uhvati se rukama za ogradu. Stoji škripa parmaka. Krv mu navalila u glavu od ljutine, pa neće da se razide, nego sve ponovo udara. Gledao je preko mračnih stabala, daleko, do u dno neba, gdje su počinjale zvijezde, i govorio, kao obično, sam sebi:

– Nit ima goreg fratra od mene, niti poganijeg Turčina od ovog Osme. Ja ga krstim, a on – uh!

Trese ogradom od muke.

Ali se polako smiruje. Gubi se u mukloj noći, na pogled mnogih zvijezda. Zaboravlja se. Talas svoga uzdrhtala tijela prenosi na sve oko sebe i čini mu se da strelovito brodi na nekom moru u tami. Nebo se nad njim vidno njiše. Odasvud šum. Grčevito se drži ograde.

Sve je na toj velikoj božjoj lađi koja putuje: varošica i njive i manastir i musafirhana.

– Znao sam ja da Ti nikog ne zaboravljaš, ni mucavog fra-Marka, ni onog grešnog Osmu Mameledžiju. Ako ko i pljuje na tvoj krst, to je samo kao kad čovjek ružno usnije. Opet na Tvojim lađi ima mjesta za sve. Pa i onaj ljudi Kezmo, da nije otišao...

U zanosu, ne zna da li to govori ili samo misli. Ali vidi: za sve i svakog ima mjesta na onoj lađi Gospodnjoj, jer On ne mjeri ni aršinom ni kantarom. Sad razumije kako to da je „strašan Gospod“, kako to da pokreće svjetove, sve razumije iako nema riječi, samo ne razumije otkud da on, fra Marko Krneta, nevješt i neposlušan vikar, evo dr-

ži kormilo te lađe Gospodnje. – Pa opet zaboravlja sebe. Samo zna da se sve što postoji kreće i putuje, i da sve ide ka spasenju.

Tako mu sati prolaze.

Hladi noćni vazduh. Krv se stišava. Prvo osjeti utrnule dlanove savijene oko parmaka. Polako poče da se odvaja i da dolazi sebi. Studeno i boli, kao nekad kad su ga, u novicijatu, neispavana, prije zore budili. Jedva pusti ogradu, prođe rukom preko habita i vrati se nesigurnim korakom u musafirhanu.

Tali i plaminja dogorjela svijeća. Turčin okrenut licem zidu i pokriven do očiju. Useknu svijeću. Otpreta vatru, zagrija mlijeko, pa priđe bolesniku. Zovnu ga dvaput, a kad se ne odazva, on pođe da ga otkrije, ali Mameledžija se ukočio i ohladio.

Spusti kraj mrtvačeve glave lonac sa mlijekom koje se pušilo i iziđe da zove gvardijana. Bilo je već dobro svanulo.

Protrča, lupajući vratima, kroz refektorijum i dvorište. Uđe u sakristiju. Gvardijan je upravo navlačio preko glave kazulu. Kad ču kako vrata lupnuše, on zastade i, onako raširenih ruku, pogleda ga preko naočara.

– Šta je sad?

Nabusito odmahujući desnom rukom, fra Marko je gotovo vikao:

– Eno izdano onaj... Turčin u musafirhani.

– Pa šta se dereš, šut'! – grdi ga šapatom gvardijan i pokazuje rukom oltara.

Gvardijan se zabrinu. Čim svrši misu i popi kafu, siđe u varoš da javi vlasti Mameledžijinu smrt i pozove Turke da ga nose i po zakonu sahrane. Znao je da će ga sumnjiti i da bez globe neće proći.